Otázka: Sovětské právo a jeho historie

Předmět: Dějepis, Právo

Přidal(a): Vilemína Franksiová

POJMY

socialismus

- všichni pracující by měli mít stejný podíl na zisku a pracovat jak jen dokáží
- založeno na společném vlastnictví
- Cílem socialismu je dosažení ideálů rovnosti, spravedlnosti a mezilidské solidarity
- boj proti privilegiím
- nazýván jako přechod do komunismu z předešlého kapitalismu, nebo též nižší fáze komunismu

komunismus

- forma socialismu
- neměli by tu být peníze, právo, sociální vrstvy ani majetek
- všichni by měli zdarma dostat, co potřebují a pracovat zdarma jak jen mohou
- př. mám hlad -> jdu do obchodu -> vezmu si zdarma jen, co potřebuji, co sním
- ještě nikdy se nepodařilo žádnému státu ani žádné společnosti dostat k definitivní interpretaci komunismu
- komunismus je téměř nereálný, a to už jen kvůli lidské povaze

kapitalismus

- velké rozdíly v moci mezi chudými a bohatými
- v mnoha ohledech opak komunismu (př. výrobní prostředky jsou v soukromém vlastnictví, V čisté podobě kapitalismu by **vláda v podstatě jen udržovala pořádek** hájením vlastnického práva a zdraví a života lidí. Zdravotnictví, vzdělání a například

kultura by pak byly služby jako všechny ostatní, tedy bez dotací

kapitalismus -> socialismus -> komunismus

byrokracie

- vláda prostřednictvím úředníků, nadřízenosti a podřízenosti zaměstnanců a úředníků
- vláda prostřednictvím hierarchie

proletariát

- proletariát a proletáři jsou společenskou třídou, která nevlastní výrobní prostředky a jediné co tedy mají, je jejich práce. Za proletariát jsou považováni dělníci a neodborní zaměstnanci (používáno již v antickém Římě pak se k němu vrátil až K. Marx)

MARXOVA KONCEPCE STÁTU A PRÁVA

- marxistická ideologie beztřídní společnosti
- konec utlačování ze strany buržoazie = měšťanstva
- populární převážně mezi dělnickou třídou
- položil základní kámen komunismu
- vychází z učení o vztahu hospodářské základny a společenské nadstavby
- rozčlenění historie lidské společnosti na společensko-ekonomické formace
- jako určující faktor společenského vývoje viděli rozvoj výrobních sil

- správná politika musí reflektovat reálné potřeby vývoje materiálního života společnosti
- hybnou silou dějin je rozpor mezi výrobními silami a výrobními vztahy
- v novověku kapitalistická společnost schovává svou třídní povahu za proklamováním rovnosti před zákonem
- přechod k beztřídní komunistické společnosti logickým a přirozeným vyústěním vývoje ekonomiky kapitalistické éry, impuls měl vzejít ze zemí s nejvyspělejší ekonomikou (Rusko-zdemolované po 1. svět válce)
- politika – právo – stát -> patří ke společenské nadstavbě – jednotlivé složky nadstavby jsou primárně určovány stupněm rozvoje ekonomických sil, ale zároveň podléhají vlastním specifickým zákonitostem
- řešení: nahrazení soukromého vlastnictví výrobních prostředků vlastnictvím

společenským a vytvoření jemu odpovídající společenské nadstavby, jejíž součástí už nebudou třídy, stát ani právo
- relativní autonomnost např. náboženství, věda, kultura
- teorie se stává materiální silou jakmile ovládne masy
- stát, právo – třídy -> historicky podmíněné jevy – v komunismu neměli mít místo – měli ale ještě existovat v přechodné fázi ke komunismu, tedy v socialistické společnosti opřené o diktaturu proletariátu (dělníci)

LENINOVA INTERPRETACE (MARXISMUS-LENINISMUS)

Reálný vývoj:

- marxismus- leninismus -> marxistické učení přetvořené v ideologií sovětského svazu

- komunisté se dostali k moci nejdříve v Rusku, protože bylo zdevastované po 1. světové válce a stát potřeboval revoluci, byla chudoba (nepatřilo mezi ekonomicky vyspělé země)
- také vliv ruských komunistů (= bolševiků) se omezoval pouze na ne příliš početná velká průmyslová centra v evropské části Ruska
- bolševici – přesvědčení že impuls k celosvětové proletářské revoluci může vzejít i z ekonomicky zaostalého carského Ruska (bolševici – Příslušníci radikální frakce ruské sociální demokracie)
- menševici – přidržovali se Marxovy koncepce přechodu od kapitalismu k socialismu, přes buržoazní revoluci

Vladimír Iljič Lenin (Uljanov)

- ideolog, vůdčí představitel bolševické frakce
- přesvědčen, že v Rusku se rodí příznivá situace pro proletářskou revoluci
- napsal dílo: Stát a revoluce 1917

- podle něj ruská společnost nemusela nutně projít nejdříve buržoasijní revolucí (=jde o

sociální revoluci, která zničí feudální systém nebo jeho pozůstatky, založí vládu buržoazie a vytvoří buržoazní stát) (buržoazie = měšťanstvo)
- měli napřed založit kapitalismus pomocí buržoazní revoluce, než budou schopny provést proletářskou revoluci
- proletariát vedený dělnickou třídou měl blížící se ¨buržoasijní¨ revoluci (zaměřenou proti feudálním přežitkům) přeměnit v socialistickou
- rozpracoval Marxovy zmínky do dvou fází vývoje komunismu po socialistické revoluci – **socialismu x komunismu**
- v socialismu – zachovány státní organizace a právo tj. měl fungovat socialistický stát v němž bude moc v rukou proletariátu – diktatura proletariátu
  má platit právo vyjadřující zájmy proletariátu, které koresponduje se zájmy celé pracující většiny obyvatel,
- má rychle připravit podmínky materiální i ideové pro vznik skutečné komunistické společnosti, tedy i pro svůj zánik

Situace v Rusku na začátku 20 stol:

- situace zrála pro radikální revoluci
- prakticky není místo pro svobodnou diskusi
- nízká úroveň sociální politiky
- rolníci na půdě hospodaří kolektivně, ikdyž dostali možnost s ní volně nakládat
- velká část lidí pro svou nezkušenost o půdu rychle přišla
- chybí právní úprava výkonu státní moci a vztahu občana a státu
- úřad znamená víc než zákon

REVOLUCE 1917

únorová revoluce (březen 1917) – svržení carismu

- Prozatimní vláda = PV
- slíbila vytvořit konstituční režim a respektovat základní občanská práva
- tvořena představiteli opozičních skupin okťabristů (= umírnění liberálové), kadetů (= konstituční demokraté) a eserů (= socialisté revolucionáři)
- zpočátku limitována Petrohradským sovětem dělnických a vojenských zástupců, který

završoval systém sovětů (= organizace vojáků, dělníků a zemědělců, v jejichž rukou byla moc v místech)
- neochota řešit zásadní problémy lidových vrstev (vystoupení z války, předání půdy rolníkům, zavedení osmihodinové pracovní doby)
- nepřipravenost ruské veřejnosti na demokratický způsob vládnutí
- bolševici začali připravovat převzetí moci ozbrojeným povstáním

Velká říjnová socialistická revoluce (listopad 1917)

- svržení Prozatimní vlády, moc převzali bolševici v čele s Leninem deklaroval přechod veškeré moci do rukou sovětů dělnických, vojenských a rolnických
- sjezd sovětů – nejvyšší orgán státní moci
- přechod veškeré moci do rukou sovětů
- dekret o míru ->vyzýval válčící státy k uzavření míru
- dekret o půdě -> ruší soukromé vlastnictví půdy
- dekret o vytvoření dělnickorolnické vlády -> Rada lidových komisařů (RLK)
- volil Všeruský ústřední výkonný výbor (VÚVV) – nejvyšší orgán státní moci mezi zasedáními sjezdů sovětů

- listopad 1917 RLK – Deklarace práv národů Ruska – prohlásila rovnost národů, právo národů na sebeurčení, zrušení náboženských a národnostně-náboženských výsad, právo národnostních menšin…
- leden 1918 III. Všeruský sjezd sovětů – Deklarace práv pracujícího a vykořisťovaného lidu – proklamace federatiního uspořádání Ruska vznikaly nové státy => Ruská socialistická federativní republika (RSFSR)

ÚSTAVA RSFSR

(ruské socialistické federativní sovětské republiky)

- přebírala text Deklarace práv pracujícího a vykořisťovaného lidu
- potvrzovala provedená revoluční opatření sovětské moci – nejvyšší sjezd sovětů
- nejvyšší orgán mezi sjezdy VÚVV
- všeobecnou správou země pověřena RLK ustanovená VÚVV – mohla vydávat normativní

akty nejvyšší právní síly
- základním článkem územní správy jsou místní sověty
- základní práva a svobody přiznávány jen pracujícím (předpoklad že majetné vrstvy vykořisťovatelů brzy zaniknou)
- volební právo do sovětů nevšeobecné a nerovné (zbaveni jej byli příslušníci vykořisťovatelských tříd a města zvýhodněna k venkovu v poměru 5:1)

VÁLEČNÝ KOMUNISMUS

- ¨Brest-litevský mír¨ – jaro 1918 – konec účasti Ruska ve válce -> začátek občanské války
- bělogvardějce (ruští generálové) podpořila je zahraniční vojenská intervence
- kritická situace byla překonávána rasantními opatřeními sovětskou mocí, označovanými jako válečný komunismus a rudý teror
- dekret VÚVV vyhlásil Ruskou federaci za vojenský tábor -> moc převzala Rada dělnické a rolnické obrany
- dokončení nacionalizace průmyslu
- zavedena pracovní povinnost, umožňující přikazovat jednotlivce na konkrétní pracovní místa
- centralizace zásobování, rolníci museli odevzdávat nejdříve veškerou svou produkci obilí, později všechny přebytky zemědělských produktů, které se pak přerozdělovaly centrálně (podobná situace i v průmyslu)
- tradiční tržní hospodářství dočasně nahrazeno přímým naturálním přerozdělováním
- orgány politické policie (= Všeruské mimořádné komise, čeky) – mimořádné pravomoci

POREVOLUČNÍ STÁTNÍ APARÁT

- bolševici a jejich spojenci rozmetali existující státní aparát a nahradili jej novými strukturami
- formovali zdola nahoru pomocí delegačního systému
- proletářský revoluční demokratismus – zaručoval účast na řízení a správě společnosti příslušníkům proletářských vrstev, konstituujícím sověty a podílejícím se na jejich činnosti
- opuštění klasického principu dělby moci na ústřední i regionální úrovní

a) systém sovětů a nepřímo volených vyšších orgánů měl zaručit příslušníkům proletářských vrstev účast na řízení a správě společnosti – do značné míry pouhou fikcí,
->vyrostla nová sovětská stranicko-státní byrokracie která převzala všechny neduhy bývalé carské byrokracie a ještě je rozmnožila, sověty a sjezdy sovětů zpočátku svou činností pokrývaly i oblast soudnictví a národohospodářského řízení

b) dekretem o soudu č. 1 sovětská moc zrušila celou předrevoluční soudní soustavu,
nové orgány: místní soudy (jejichž členy volily místní sověty, rozhodovaly občanskoprávní spory a menší trestní kauzy
dekret o soudu č. 2 konstituoval okružní lidové soudy; vedle těchto soudů ještě dělnické a rolnické revoluční tribunály; dále se ustanovil revoluční tribunál při Všeruském ústředním výkonném výboru k rozhodování o nejzávažnějších kontrarevolučních trestných činech; revoluční tribunály fungovaly jako orgány mimosoudní trestní represe, tvořili je laici, byly hojně využívaným nástrojem proti těm, kteří se postavili proti nové moci nebo prostě jen patřili k vykořisťovatelským třídám; měnily se i zásady soudního řízení v občanských a trstních věcech, zásady veřejnosti soudních řízení, účasti laických přísedících, volitelnosti soudců a práva na obhajobu, rozhodování podle zákona, ale přednost revolučnímu svědomí a právnímu vědomí (třídně chápaný požadavek spravedlnosti a účelnosti), zavedena kasace (= postup, při němž odvolací soud pouze zrušil původní rozhodnutí a vrátil věc k soudu první instance),
1922 SOUDNÍ REFORMA: vytvoření prokuratury jako orgánu s širokými pravomocemi při prosazování třídně chápané zákonitosti a právní úprava advokacie, notářství a arbitážních a pozemkových komisí, základní články soudní soustavy: lidové soudy (soudce, dva lidový přísedící, v méně závažných záležitostech sám soudce), soudy druhého stupně: gubernské soudy (prvoinstanční i odvolací soudy), celou soustavu završoval Nejvyšší soud republiky, zanikly revoluční tribunály

c) systém orgánů pro centrální řízení ekonomiky, centralizace a byrokratizace, Lenin prosazoval koncepci národohospodářských rad vystupujících jako orgány odborného řízení ekonomiky a direktivně určující linii vývoje hospodářství, 1917 se ustavila Nejvyšší rada národního hospodářství, narušila se koncentrace moci v rukou sovětů a sjezdů sovětů

d) systém jediné politické strany – Bolševická strana, uchovala si jednotnou organizaci, představovala jednu z mála funkčních struktur, často jediný akceschopný činitel, přebírala funkce státních orgánů, které se začaly přeměňovat na pouhou fasádu zakrývající monopol bolševické moci

OBDOBÍ NOVÉ EKONOMICKÉ POLITIKY (NEP)

- zásobovací diktatura umrtvovala aktivitu rolníků a chyběly také impulsy pro rozvoj průmyslu
- 1921 Lenin začal prosazovat NEP = nová ekonomická politika
- naturální daň = umožňovala rolníkům volně nakládat s vyprodukovanými přebytky
- částečná obnova vlastnických vztahů v průmyslu – uplatnění zahraničního kapitálu
- oživení tržních vztahů (ale vnímána jako dočasný taktický ústup) – poté zase začali omezovat osobní vlastnictví
- vznikla řada významných právních předpisůy

VZNIK SVAZU SOVĚTSKÝCH SOCIALISTICKÝCH REPUBLIK

- vznikl spojením sovětských národních republik 1922 (Ruská federace + Ukrajinská sovětská rep. + Běloruská sovětská rep. + Zakavkaská federace)
- podmínky: občanská válka (vojenskopolitický svazek), NEP (hospodářský svazek), Janovská konference 1922 (diplomatický svazek)
- první všesvazový sjezd sovětů -> přijetí Deklarace o zřízení SSSR a Smlouvy o zřízení SSSR (Ruská federace + Ukrajinská sovětská rep. + Běloruská sovětská rep. + Zakavkaská federace)
- první ústava SSSR vznikla 1924 -> plnila funkci zákona o federaci, úpravu ústavních otázek přenechala ústavám svazových republik.
- Principu sjezdu sovětů, nejvyšším orgánem Všesvazový sjezd sovětů a mezi jejich zasedáními dvoukomorový Ústřední výkonný výbor SSSR (ÚVV SSSR), RLK nařizovacím a výkonným orgánem a má právo vydávat dekrety

STALINSKÁ PŘESTAVBA SOVĚTSKÉHO

STÁTU

- boj o další směřování sovětské společnosti
- tvrdě prováděná politika industrializace (rozvoj průmyslu) a na ni navazující kolektivizace zemědělství -> preference rozvoje těžkého průmyslu, represe vůči venkovskému obyvatelstvu
- marxismus-leninismus-stalinismus -> teze o trvání diktatury proletariátu až do završení světové revoluce, s rostoucími úspěchy socialismu sílí i odpor třídních nepřátel
- budování kultu (neúměrné zveličování a uctívání, zásluh a vlastností osobnosti) – velkého vůdce proletariátu -> ve Stalinových rukou se koncentrovala obrovská osobní moc,
- zavedení systému centralizovaného direktivního řízení -> veškerá reálná moc v rukou stranické byrokracie, kult osobnosti nemá tedy pouze Stalin
- režim celou společnost atomizoval: likvidace politické odpůrce mimo bolševické strany brzy i v rámci ní, opírání se o silové nástroje, ….
- bezohledně prosazoval rozvoj těžkého průmyslu a kolektivizaci zemědělství
- Lev Trockij: stranická a státní byrokracie vytvořila novou třídu, uzurpující si rozhodující moc, v důsledku toho sovětská společnost ztratila socialistický charakter – diktatura

SOCIALISTICKÁ ÚSTAVA Z ROKU 1936

- po formální stránce klasickou ústavní listinou
- obsahovala katalog základních občanských práv a upravovala i práva sociálně ekonomické povahy (např právo na práci, sociální zabezpečení)
- vnějškově naznačovala příklon k tradičnímu pojetí státních orgánů (přímá volba členů zastupitelských orgánů všech stupňů – realné volby občanů – absence soupeření více politických stran)
- místo Sjezdu sovětů SSSR -> Nejvyšší sovět SSSR
- přímo volené sověty na regionálních úrovních
- kolektivní hlavou státu: Prezidium Nejvyššího sovětu
- sílící systém centralizovaného direktivního řízení
- osamostnění a posílení výkonné složky (z RLK se stala Rada ministrů a ministerstva), ústava dostatečně nevymezovala hranice jejich pravomoci a jejich odpovědnost

- splývání strany, orgánů řízení státu a aparátu ekonomického řízení

- nahrazování kolektivního rozhodování osobním mocenským rozhodováním, politická policie

POSTALINSKÉ OBDOBÍ

- smrt Stalina 1953 – nástup Nikita Chruščov – kritika kult osobnosti
- pokus stát částečně reformovat – nedomyšlené
- diktaturu proletariátu má nahradit ¨všelidový stát¨
- právo – už nemělo vyjadřovat jen vůli dělnické třídy, ale i dělníků a pracující inteligence
- ústava schválena roku 1977 – v čele Brežněv

ROZPAD SSSR A PŘECHOD K PLURALITNÍMU REŽIMU

- snaha o tzv. přestavby – změna sovětské společnosti (vice demokracie, vice socialismu, vice samosprávy)
- konec mocenského monopolu KSSS, rozpad SSSR a přechod k pluralitnímu systému
- pluralitní systém – politický systém založený na existenci více rovnoprávných politických stran či uskupení, což je základním znakem a podmínkou demokracie.
- ústavní zákon z roku 1988
- důležité mezníky k změně – ústavní zákon 1988 → obnovení instituce sjezdů sovětů, konstituoval individuální hlavu státu (předseda Nejvyššího sovětu)
- zákon o statutu soudců 1989 → záruka nezávslosti
- ústavní zákon 1990 → zřízení funkce prezidenta a zrušení vedoucí úlohy strany
- 1991 → rozpas SSSR
- Ruská federace přijala v roce 1993 novou ústavu

VÝVOJ SOVĚTSKÉHO PRÁVA

- Podrobnosti o vývoji sovětského práva jako vědy najdete zde: https://studijni-svet.cz/vyvoj-sovetskeho-prava/